

TYÖKIRVEITÄ JA TAPPAROITA - KIRVEET RAUTAKAUDEN LOPULLA

Hiisiniemen arvoitus- seminaari: Köyliö 2.7.2005

Sari Mäntylä

Kirves on kivikaudelta lähtien ollut sekä tärkeä työväline että taisteluväline. Kirveistä puhuttaessa korostuu niiden käyttötarkoitus tärkeänä työvälineenä kaikessa puuhun liittyvässä työssä, ja työkirveistä on kehittynyt myös omia erikoismuotoja. Lisäksi on tehty varsinaisia sotakirveitä, mutta aina raja työkirveen ja sotakirveen välillä ei ole lainkaan selkeä. Kirveisiin on liittynyt myös kautta aikojen monitahoista symboliikkaa. Ne ovat olleet jumalten aseita, vallan ja aseman symboleja sekä kristillisten pyhimysten attribuutteja. Edelleen kirveet ovat omanneet myös maagisia ominaisuuksia. Yksi kirves on voinut olla niin työkalu, ase kuin symboli.

Rautakauden lopun kirveet ovat merkittävä löytöryhmä niin kokonaislukumäärältään kuin hauta-antimina. Hautakontekstin lisäksi kirveitä on löytynyt irtolöytöinä joko hukattuna tai uhrattuna sekä kätköistä. Kirves on ollut myös kaupankäynnin väline. Erityisen tarkastelun kohteena luennossa ovat ns. Petersenin M-tyypin kirveet. Kyseessä on Suomessa n. vuoden 1000 tienoilta ainakin 1300-luvulle ajoittuva leveäteräinen sotakirvestyyppi. Nimenomaan tätä kirvestä nimitetään suoma-laisessa arkeologisessa kirjallisuudessa tapparaksi, vaikka tappara yleisesti voi tarkoittaa monenlaisia sotakirveitä. Tappara oli erikoistunut taisteluase ja siinä mielessä verrattavissa miekkaan. Se on yhdistetty nimenomaan viikinkeihin ja levisi heidän mukanaan eri puolille Eurooppaa. Suomesta tapparaita on löydetty ainakin 110 kpl. Tapparaita ovat Suomessa ajoitukseltaan selvästi ristiretkiä-kaan (n. 1050 - 1200 jKr.) painottuva esineryhmä. Tapparaita levinnän painopistealueita ovat Varsinais-Suomi ja Häme. Suurin osa niistä on kalmistolöytöjä. Tappara on pääosin miesten hauta-anti ja tapparaita sisältävät haudat ovat olleet usein rikkaasti varustettuja. Valtaosassa haudoista tapparaita oli ainoa ase, mutta se esiintyy myös yhdessä miekan kanssa.

Tapparaita sisältäneistä hautauksista yksi on varustelultaan ylittävien muiden: Köyliön Köyliönsaaren kalmiston hauta 17 poikkeaa muista niin aseistuksen määrässä kuin laadussa. Miesvainaja oli saanut mukaansa hopeakoristeisen tapparaita, hopeakahvaisen miekan sekä kaksi keihäänkärkeä. Muita löytöjä olivat mm. kultafoliohelmi, hopeainen koristeltu sormus sekä hopea- ja pronssihelmin varustettu veitsi tuppineen. Tämä muinaisen mahtimiehen hautaus erottuu myös koko ristiretkiäajan hautausten joukossa. Hopealankakoristeisia tapparaita Suomesta on löytynyt kaikkiaan kuusi kappaletta.

Tapparaita keskittyvät melko harvoin ristiretkiäajan kalmistoihin. Näin tapparaita merkitys aseena ja symbolina on vaihdellut paikallisesti. Tappara voidaan aseena määrittellä statusesineeksi ja se on yhtä lailla mahdollinen vallan, varallisuuden ja aseman ilmaisija kuin miekka tai keihäänkärki. Hauta-antimina tapparaita ja muihin kirveisiin voidaan liittää muutakin symboliikkaa. Yleistäen kirves on ase ja / tai työkalu, josta viimeisenä luovuttiin siirryttäessä esineettömään hautaustapaan. Nämä esineet eivät välttämättä ole haudassa asefunktiossa vaan esimerkiksi suojelemassa vainajaa pahoilta hengiltä tai takaamassa sato-onnea ja menestystä eränkävynissä samoin kuin erä-maihin uhratut kirveet. Samalla tappara on voinut olla statusen ilmaisija, koska asekirveenä se on annettu yhteisössä kunnioitetussa asemassa oleville. Jos kirveeseen liittyvä symboliikka oli yhteydessä hedelmällisyyteen ja sitä kautta yhteisöjen pääelinkeinoon maanviljelyyn, on kirveen asetamisesta hautaan mahdollisesti ollut vaikeampi luopua kuin monien muiden antimien. Oikein suoritettuna hautajaisrituaalilla voitiin taata esi-isien hyvinvointi ja sitä kautta myös yhteisön tuleva hyvinvointi. Kirveen liittyminen hautajaisrituaaliin sen erityisen keskeisenä osana, selittäisi myös sen säilymisen myöhäisissä hautauksissa muita aseita / työkaluja sitkeämmin. Myös kirveisiin vielä kansanperinteessäkin liitetyt maagiset, vainajaa pahalta suojelevat elementit voisivat selittää tapparaita valikoitumisen hautausrituaalin kannalta olennaiseksi esineeksi.